

Ludmiła Nodzyńska

"Kwartalnik Instytutu
Polsko-Radzieckiego", Warszawa,
Rocznik 1952, z. 1; 1953, z. 2-3 :
[recenzja]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 44/2, 695-698

1953

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

hipotetycznego obrazu tej dziedziny, jej kierunku rozwoju, hierarchii jej zagadnień. W dziedzinie stylistyki historycznej, która z natury rzeczy wymaga badań bardzo mikroskopowych, niemożność odbudowania minionej świadomości językowej, naturalne ograniczenie świadomości językowej badacza — utrudnia szczególnie zadanie. Wychwytywanie istotnej problematyki w jej prawdziwej hierarchii wymaga gruntownego odczytania nie tylko w tekstach badanego pisarza, ale w możliwie szerokim kontekście dokumentacji językowej. Tylko wtedy dostrzega się także charakterystyczność „nie-rodzynek“ jako elementów językowej kompozycji. Nie należy punktem wyjścia badań czynić materiału jednego pisarza.

Artykuł N. S. Pospiełowa pt. *Obserwacje nad składnią języka Puszkina* bierze na warsztat istotne zagadnienie nawiązań między zdaniem w prozie Puszkina, różnicując je w ramach opisu i opowiadania. Dokonane tylko w ramach języka Puszkina, bez perspektywy historycznej, bez konfrontacji z materiałem innych pisarzy, obserwacje te są samotnym przyczynkiem, nie pozwalającym na razie na żadne wnioski ani historyczno-językowe, ani historyczno-stylistyczne.

Wszystkie trudności młodej dyscypliny, które zdradzają tomy serii *Materiałów*, nie mogą przekreślić jej w istocie pionierskiego znaczenia i nie powinny odsunąć zbyt daleko podjęcia inicjatywy radzieckiego Instytutu Językoznawstwa również na terenie polskim.

Maria Renata Mayenowa

PRZEGLĄDY CZASOPISM

„KWARTALNIK INSTYTUTU POLSKO-RADZIECKIEGO“. Warszawa. Rocznik 1952, z. 1; 1953, z. 2—3.

Dwa pierwsze numery *Kwartalnika Instytutu Polsko-Radzieckiego* są w naszym świecie wydawniczym wydarzeniem godnym uwagi. Każą żywić nadzieję, że pismo będzie wśród naszych periodyków pozycją cenną, wypełni istniejącą doniedawna dotkliwą lukę w pracach polskiej rusycystyki, wzbogaci i pogłębi nasz dorobek z dziedziny dyscyplin humanistycznych. Wiele już pisano o potrzebie czasopisma poświęconego rusycystyce polskiej, o układzie stosunków, które potrzebę tę ogromnie zaktualizowały. „Nigdy jeszcze w historii stosunków polsko-rosyjskich, polsko-ukraińskich, polsko-białoruskich nie było tak sprzyjających warunków dla wzajemnej wymiany osiągnięć nauki i kultury, nigdy nie odczuwało się tak pańcej potrzeby wydobywania dawnych i nowych dokumentów bogatej tradycji przyjaźni obu krajów, nigdy jeszcze oba społeczeństwa nie przejawiały tyle zainteresowania wzajemnymi trudnościami i osiągnięciami” — stwierdza artykuł wstępny, wytyczający zadania *Kwartalnika*. W myśl tych wytycznych nowe wydawnictwo ma spełniać właśnie rolę najbardziej czulego organu, szeroko uwzględniającego problemy dawnych i nowych kontaktów społeczeństwa polskiego ze społeczeństwami narodów Związku Radzieckiego. Stąd wynika ogólny charakter pisma i rodzaj tematyki najchętniej podejmowanej. Przegląd wydanych dotychczas numerów wskazuje na koncentrację zainteresowań przede wszystkim wokół stosunków kulturalnych

polско-rosyjskich i polско-radzieckich, z szerokim uwzględnieniem zagadnień społeczno-politycznych.

W doborze artykułów pozycję jakościowo i ilościowo najmocniejszą stanowi tematyka historycznoliteracka. Zaczyna ją w numerze 1 syntetyczna i programowa praca Mariana Jakóbca, wytyczająca *Stan i potrzeby naukowe badań nad stosunkami literackimi polsko-radzieckimi*. Autor podsumowuje dotychczasowy dorobek w tej dziedzinie, poddaje go częściowej rewizji oraz określa zadania polskich badań rusycystycznych, które, prowadzone planowo, mają stworzyć obraz obejmujący całość głównych zagadnień, zbudowany na nowych, marksistowsko-leninowskich zasadach, na wielostronnych powiązaniach z pracami polskich badaczy literatury. Obraz ten przekracza zdecydowanie rozmiary i charakter zainteresowań czysto rusycystycznych i skłania ku współpracy z innymi specjalistami. Przejawem takiej współpracy są nowe, cenne artykuły Samuela Fiszmanna, dorzucające garść ciekawych materiałów do wiedzy o Mickiewiczu. Pierwszy z nich pt. *Mickiewicziana w Instytucie Literatury Akademii Nauk ZSRR w Leningradzie* zawiera teksty i omówienie nie publikowanych dotychczas autografów korespondencji z okresu pobytu poety w Rosji. Materiały dotyczą kontaktów Mickiewicza ze środowiskiem rosyjskim i ukazały się równocześnie w radzieckim wydawnictwie naukowym *Литературный Архив* (t. 3). Treść artykułu drugiego stanowią niemniej ciekawe, dotychczas zupełnie nieznanne wspomnienia Iwana Łobożki, profesora języka rosyjskiego i literatury rosyjskiej na uniwersytecie wileńskim. Wspomnienia dotyczą procesu filaretów. Z zamieszczonego tekstu wynika, że temat ten — mało uwzględniany w zagadnieniach mickiewiczowskich, a niekiedy, jak udowodnia autor, omawiany całkowicie opacznie — zasługuje na bardziej szczegółowe zbadanie i bliższe omówienie. Temat to w równej mierze interesujący dla rusycystów jak i badaczy literatury polskiej.

Zamieszczoney w numerze 2—3 cykl artykułów o Radiszczewie, sprowadzających się ze względu na swój charakter (referaty wygłoszone na posiedzeniu dla uczczenia 150 rocznicy śmierci pisarza) raczej do ogólnych omówień, ma wartość jako pomnożenie nielicznych dotąd u nas wypowiedzi o wielkim myślicielu rosyjskim. Rys odkrywczości posiada, przedostatni z cyklu, artykuł Mariana Jakóbca *Kilka polskich sądów o Radiszczewie*. Rozszerza on zakres opublikowanych dotąd przez tego badacza prac z pogranicza literackiego polско-rosyjskiego, dorzucając do nich jeszcze jedno ciekawe zagadnienie.

Dział pozycji historycznoliterackich uzupełnia artykuł Marii Janion *Uwagi o polskim słowianofilstwie*. Zasadą autorki jest nagromadzenie dużej ilości materiału faktycznego i ciekawe uwypuklenie dwutorowości ideologii słowianofilskiej oraz omówienie jej prawego i lewego odłamu.

Starając się o rozszerzenie zakresu problematyki głównej włączono do programu *Kwartalnika* przekłady z naukowej prasy radzieckiej traktujące o współżyciu kulturalnym i kontaktach ideowych polско-rosyjskich. Oprócz strony merytorycznej czytelnika zainteresuje niewątpliwie stosunek, jaki wobec spraw omawianych wykazuje radziecki badacz i radziecki odbiorca. Ilustracją tego stosunku jest artykuł Igora Betzy *Moniuszko w Rosji* (nr 1). Artykuł cechuje znajomość przedmiotu i połączona z szacunkiem życzliwość dla twórczych osiągnięć naszego narodu. Zarówno ta praca jak i praca J. Z. Czerniaka i A. W. Askarianca — *W sprawie stosunku Hercena i Ogariewa do*

powstania 1863 r. — oparte są o dokumenty istniejące w archiwach Związku Radzieckiego. Zamieszczanie tego rodzaju pozycji jest pociągnięciem niewątpliwie celowym, należałoby jednak przestrzegać, aby ich dobór był w dalszym ciągu jak najstaranniejszy i uwzględniał artykuły źródłowo najbardziej interesujące.

Historyczny dział periodyku publikuje ciekawe materiały, wydobyte z archiwów, dawnych pamiętników i innych, mało nieraz znanych dokumentów. Należyte dobrane, potwierdzają one bez żadnych komentarzy konieczność nowego spojrzenia na naszą przeszłość historyczną, gdzie tak wiele faktów usunięto w cień lub pominięto milczeniem ze względu na niezgodność z panującym oficjalnie założeniem o nieprzejednanym antagonizmie patriotycznej części narodu polskiego wobec społeczeństwa rosyjskiego za czasów Katarzyny II. Zarówno materiały o udziale konfederatów barskich w powstaniu Pugaczowa, zebrane przez Zygmunta Młynarskiego (nr 1), jak i dokumenty o stosunku insurekcyjnych władz wojskowych do żołnierzy rosyjskich (nr 2—3), przypominane przez Henryka Mościckiego, należy powitać jako inicjatywę wartościową i zasługującą na kontynuację w osobnym dziale.

Szczególnej wreszcie wzmianki, jako rzecz nie objęta żadnym z wymienionych działów, wymaga artykuł Stanisława Ehrlicha o federalizmie radzieckim (nr 2—3). Omawia on dwie zasadnicze kwestie: istotę i rozwój federalizmu radzieckiego oraz zestawienie tego systemu z federalizmem burżuazyjnym. Wnioski, drogą tego omówienia wydobyte, pozwalają autorowi wykazać, że federalizm radziecki — jako system wyrosły na gruncie nowych, socjalistycznych stosunków — różni się całkowicie od wszelkich tego rodzaju form politycznych, istniejących w krajach kapitalistycznych. Autor stwierdza wyższość i międzynarodową doniosłość tego zjawiska jako przykładu dla narodów dążących do postępu społecznego i suwerenności.

Problematykę *Kwartalnika* wypełnia ponadto dział krytyki i bibliografii. W numerze 1 można znaleźć następujące pozycje: notatkę A. Tietierina o literaturze polskiej w Związku Radzieckim, kronikę współpracy kulturalnej polsko-radzieckiej za styczeń-czerwiec 1952 r., przegląd prasy polskiej i prasy radzieckiej w obrębie problematyki polsko-radzieckiej, bibliografię polskich prac i przekładów, dotyczących kwestii marksizmu w językoznawstwie oraz kronikę Instytutu Polsko-Radzieckiego. Numer 2 zawiera opracowaną przez Władysława Kuraszkiwicza bibliografię prac polskich o językach wschodnio-słowińskich. Ze względu na staranny dobór i omówienie wstępne pozycja ta zasługuje na miano prawdziwie cennego nabytku. Drugie ciekawe zestawienie stanowi opracowana przez Zakład Literatury i Bibliografii Akademii Nauk Białoruskiej SRR *Bibliografia przekładów z literatury polskiej na język białoruski*. Ukazuje ona, jak wiele za czasów radzieckich zrobiono na polu krzewienia zdobyczy naszej literatury na gruncie białoruskim. Ponadto numer 2, podobnie jak poprzedni, zawiera kronikę współpracy kulturalnej (lipiec-wrzesień 1952), przegląd prasy oraz kronikę Instytutu.

Jako czasopismo, które niedawno rozpoczęło swój żywot, *Kwartalnik Instytutu Polsko-Radzieckiego* nosi jeszcze piętno pewnego nieustabilizowania w doborze swych publikacji. Wydawany przez poważną instytucję naukowo-propagandową, wymaga on więcej prac gruntowniejszych i operujących materiałem nowym, dotychczas mało wykorzystywanym. Dotąd prace tego rodzaju

reprezentuje zbyt szczupłe grono współpracowników. Czasopismu brak poza tym wyraźnego oblicza tematycznego i odpowiedniej proporcji poszczególnych działów. Powinno ono być organem transmisji zdobyczy humanistyki radzieckiej, z czym niewspólmierny jest zupełnie nie rozbudowany dział recenzji i sprawozdań z radzieckiej humanistycznej prasy naukowej. Dział ten powinienby uwzględnić omówienie prac z dziedziny filozofii, ogólnej problematyki kulturalnej, historii, literaturoznawstwa i językoznawstwa. Jak dotąd, *Kwartalnik* zawiera jedyną recenzję z pracy historycznej Bazilewicz a *Polityka zewnętrzna scentralizowanego państwa rosyjskiego w drugiej połowie XV wieku* pióra L. Bazyłowa. Rozbudowa działu recenzyjnego mogłaby się odbyć kosztem skrócenia przeglądów prasy, które bez szkody powinny przybrać formę omówień mniej obszernych.

Trzeba zresztą stwierdzić, że pismo wyraźnie nabiera rozmachu i przyciągnąwszy liczniejszą grupę współpracowników przewyższy z pewnością początkowe trudności, połączone zawsze z organizacją nowego wydawnictwa. „*Kwartalnik Instytutu Polsko-Radzieckiego* pragnie stać się organem służącym wielkiej idei przyjaźni polsko-radzieckiej“ — głosi cytowany już wyżej artykuł wstępny. W realizacji tego doniosłego zadania powinno mu pomóc jak najszersze grono specjalistów różnych dziedzin naszego życia naukowego i kulturalnego.

Ludmiła Nodzyńska

„SLEZSKÝ SBORNÍK“. Opava. Rocznik 1952. Acta Silesiaca.

Slezský Sbornik, który kontynuuje dawny *Věstník Matice opavské* i jest jednym z kilku periodyków wydawanych przez czeski, Śląski Instytut Badawczy w Opawie, wiele miejsca poświęca problematyce historycznoliterackiej. Drukowane w nim prace są interesującym dowodem ruchliwości pobratymczej nauki czeskiej, m. in. realizującej w formach pracy badawczej postulaty sojuszu między Czechosłowacją i Polską. Historyczny i kulturalny związek obu narodów trwa od dawna, a „wzajemność“ Czechów i Polaków szczyści się pięknymi osiągnięciami, szczególnie w dobie czeskiego odrodzenia i w okresach wspólnej walki z germanizacją. Tematyka prac Sborníka ogranicza się wprawdzie niemal wyłącznie do zagadnień dotyczących ziem śląskich, ale znaczenie ich często przekracza granice regionu. Niektóre z prac uważać należy za dorobek naukowy cenny również dla kultury polskiej.

Pięćdziesiąty z kolei rocznik Slezského Sborníka przynosi w czterech zeszytach, oprócz licznych omówień prac autorów polskich, dwie rozprawy badaczy czeskich, tematem związane z historią naszego piśmiennictwa. A. St. Mágř pisze o czeskim hutnictwie w polskim poemacie z r. 1612 (*O českém železářství v polském poematu z r. 1612*), a Milan Kudělka omawia związki działacza i pisarza śląskiego Pawła Stalmacha ze Słowacją (*Pavel Stalmach a Slovensko*). W części źródłowej Sborníka bohemista polski, Józef Magnuszewski, przedrukowuje z własnym komentarzem list Franciszka Palackiego do Józefa (Chociszewskiego z r. 1863 (*Dopis Františka Palaockého Josefu Chociszewskému*)).

Tematem pracy Mágřa są wzmianki o hutnictwie czeskim w poemacie Walentego Rożdżeńkiego *Officina ferraria*, wydobyty z zapomnienia w r. 1933 przez R. Pollaka. Twórca poematu — śląski entuzjasta „ślachetnego dzieła